

Nr 23.

Ankom till riksdagens kansli den 29 april 1942 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fornminnen m. m. dels ock en i ämnet väckt motion.

Genom en den 23 januari 1942 dagtecknad proposition, nr 8, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om fornminnen;
- 2) lag angående ändring i lagen den 22 april 1938 (nr 121) om hittegods;
- 3) lag angående ändrad lydelse av 10 kap. 11 § och 19 kap. 1 § lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet;
- 4) lag angående ändrad lydelse av 5 kap. 8 a § lagen den 12 maj 1917 (nr 269) om fastighetsbildning i stad;
- 5) lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader;
- 6) lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 25 juni 1909 (nr 56 s. 1) angående naturminnesmärkens fredande; och
- 7) lag angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft en i anledning av densamma av herr *Holmbäck* väckt motion inom första kammaren, nr 188, däri hemställts, att riksdagen i de genom propositionen föreslagna lagtexterna ville göra de förändringar, vilka angivits i motionen. Med denna hemställan avses vissa jämkningar *dels* i 10—14 och 16 §§ i förslaget till lag om fornminnen *dels ock* i den föreslagna lydelsen av 19 kap. 1 § lagen om delning av jord å landet och 5 kap. 8 a § lagen om fastighetsbildning i stad. En närmare redogörelse för yrkandena i motionen kommer att givas i det följande vid behandlingen av de särskilda stadgandena.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för de genom propositionen framlagda förslagen ävensom i fråga om de skäl, som motionären andragit till stöd för sina yrkanden, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen och motionen.

Den 11 oktober 1930 och den 27 mars 1936 ha inom ecklesiastikdepartementet tillkallats sakkunniga för utredning angående kulturminnesvården. De sakkunniga, som tidigare avlämnat förslag till omorganisation av de statliga kulturminnesvårdande centrala institutionerna samt till provinsmuse-

ernas organisation och ställning till kulturminnesvården, ha den 31 december 1938 avlämnat slutbetänkande med förslag till reviderad fornminneslagstiftning (statens offentl. utredn. 1938:60). Sedan yttranden inhämtats över betänkandet samt ärendet överlämnats till justitiedepartementet, har sakkunnigförslaget efter överarbetning inom sistnämnda departement lagts till grund för förevarande proposition.

Gällande rätt.

De grundläggande bestämmelserna om fornminnesvården finnas i förordningen den 20 november 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande.

I denna författning behandlas först fasta fornlämningar. Vad med fornlämning förstås anges närmare genom en uppräknig i 2 §.

I förordningen stadgas förbud för jordens ägare eller annan person att förändra, rubba eller förstöra fast fornlämning under andra villkor än som stadgas i 3—5 §§ i förordningen. Av dessa handlar 3 § om sakkunnig undersökning och iståndsättande av fornminnen. Paragrafen tillerkänner vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien rätt att genom riksantikvarien eller särskilt utsedd person, efter tillsägelse åt jordens ägare eller innehavare, låta uppresa och iståndsätta kullfallna runstenar och andra forntida minnesmärken samt avteckna och medelst grävning eller på annat sätt undersöka fasta fornlämningar, under villkor att ägaren eller innehavaren av jorden erhåller ersättning för skada eller kostnad. Efter slutad undersökning skall fornlämningen såvitt möjligt till det yttre återställas i sitt förra skick.

I 4 § behandlas den enskildes möjlighet att nyttja mark som hör till fornminnet eller att förändra detta. 1 mom. stadgar sålunda, att fast fornlämning, som redan nyttjas till åker, äng eller betesplats, må fortfarande brukas för sådant ändamål, dock ej till större djup än förut skett. Enligt 2 mom. gäller att, om ägare eller innehavare av jord åstundar att i vidsträcktare mån bruka eller eljest begagna, förändra eller borttaga fast fornlämning, han skall tillkännagiva det med bilagd noggrann beskrivning över fornlämningen, å landet hos närmaste kronobetjänt och i stad hos magistrat, vilka det åligger att genast därom göra anmälan hos länsstyrelsen, som bör insända handlingarna till vitterhetsakademien. Akademien äger därefter avgöra, huruvida ansökningen må, med eller utan villkor, bifallas eller icke. Beslutet skall meddelas sökanden, som äger att anföra besvär hos Konungen. För den händelse bifall lämnas att förändra eller borttaga fornlämning äger akademien enligt 3 mom. låta närmare besiktiga och avteckna fornlämningen eller låta någon person å akademiens vägnar närvara vid förändringen eller borttagandet. Ägaren eller innehavaren av jorden må dock ej tillskyndas oskäligt uppehåll eller olägenhet därav.

Skulle vid anläggning av väg, järnbana eller kanal eller vid annat offentligt arbetsföretag någon märkligare fast fornlämning vara belägen i vägens eller kanalens riktning eller hinderlig för arbetets utförande och kan forn-

lämningens rubbning icke utan stor olägenhet undvikas, skall enligt 5 §, innan sådan rubbning sker, ritning av fornlämningen jämte beskrivning insändas till vitterhetsakademien och tillfälle beredas akademien att, om så anses behöfligt, genom därtill förordnad person undersöka densamma, utan att arbetet härigenom obehörigt uppehålls.

Härefter föreskrives i 6 §, att om skifte av jord skall företagas och därå finnes fast fornlämning, skiftesförrättaren skall uppmana delägarna att låta den mark, fornlämningen upptager, undantagas från skiftet. Kan sådan överenskommelse icke frivilligt uppgöras, gäller om fornlämningen vad rörande sådana vård är stadgat.

I 7 § stadgas straff för den som genom sprängning, nedrivning, grävning, plöjning eller på annat sätt olovligen rubbar, undanröjer, förstör eller på annat sätt ofredar fast fornlämning, om det befinnes att han känt eller bort känna att det var en fornlämning. Straffet är dagsböter. Den skyldige är även pliktig att, såvitt möjligt, återställa fornlämningen i dess förutvarande skick.

Slutligen kan nämnas att länsstyrelserna enligt 12 § äga fridlysa vissa bestämda eller viss ords fornlämningar. Sker ändock åverkan, skall det anses såsom försvårande omständighet.

I fråga om fornfynd stadgas i 7 § i förordningen, att lösa fornsaker som påträffas i fast fornlämning skola avlämnas till Statens historiska museum. Härjämte stadgas i förordning den 30 maj 1873, att nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, skall tillfalla upphittaren, om det utgöres av forntida mynt, vapen, redskap, prydnader eller kärl eller andra fornsaker. Han är emellertid skyldig att, om fyndet är av guld, silver eller koppar, hembjuda det till staten. I andra fall tillfaller enligt förordningen fynd av föremål, vartill ägare ej finnes, jordägaren och upphittaren till hälften vardera. Anses fynd, som skall hembjudas kronan, böra inlösas, äger upphittaren för guld eller silver njuta fulla värdet med en åttondedels förhöjning samt för koppar vad utöver metallvärdet kan anses motsvara fyndets vetenskapliga värde.

Den som finner någon fornsak av guld, silver eller koppar skall enligt 8 § i fornminnesförordningen till fullgörande av skyldigheten att hembjuda fyndet till staten ofördröjligen inlämna föremålet, antingen till närmaste kronobetjänt eller omedelbart hos länsstyrelsen, med noggrann uppgift om fyndstället och andra omständigheter som kunna tjäna till upplysning. Länsstyrelsen skall ofördröjligen ombesörja fyndets insändande eller, om detta icke lämpligen kan ske med posten, avgiva skriftlig anmälan till akademien. Finer akademien hela fyndet eller någon del därav böra inlösas för statens samlingar, skall lösen erläggas enligt vad i 1873 års förordning är stadgat. Den som undandöljer, nedsmälter, förskingrar, bortskänker eller föryttrar sådant fynd, som skall hembjudas, mister utan lösen vad han äger kvar av fyndet och skall böta dubbla värdet av vad han nedsmält, förskingrat, bortskänkt eller föryttrat därav.

Önskar innehavare av andra tillfälligtvis anträffade fornsaker av ringare

materiellt värde hembjuda kronan dem, må det kunna ske genom länsstyrelsen. Akademien skall erlægga lösen för vad som anses böra behållas för statens museums räkning, i den mån fornsakerna äro väl bevarade och anses äga värde för nämnda museum och för vetenskapen.

Fornminnesförordningen innehåller även vissa bestämmelser om kyrka tillhörig lös egendom m. m. Till dessa bestämmelser ansluter en kungörelse den 4 juli 1913 angående avförande av föremål ur inventarium över sådan egendom.

I övrigt må nämnas, att i kungörelsen den 26 november 1920 med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet finnas vissa bestämmelser som gälla staten, menighet eller allmän institution eller inrättning tillhöriga byggnader. Någon motsvarighet till dessa bestämmelser finnes icke beträffande enskilda byggnader av kulturhistoriskt märklig beskaffenhet. Beträffande lösa kulturföremål gäller en kungörelse den 6 maj 1927 angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål.

Nu föreliggande utredning.

Vitterhetsakademien.

Med skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet den 7 januari 1930 överlämnade vitterhetsakademien med tillstyrkan en den 2 januari 1930 dagtecknad skrivelse av riksantikvarien med hemställan om tillkallande av särskilda sakkunniga för utredning om åtgärder för att bringa kulturminnesvården i närmare överensstämmelse med de förändrade förhållanden och krav, som utvecklingen i olika hänseenden medfört sedan gällande lagstiftning och organisation fingo sina dåvarande former. I skrivelsen behandlades även provinsmuseernas ställning i förhållande till Statens historiska museum, och en allsidig utredning av detta spörsmål begärdes.

Riksdagen.

I två likalydande motioner (I: 222 och II: 374) vid 1930 års riksdag framställdes yrkande, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om övervägande av sådan ändring av 1867 års förordning angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande, att de grav- och boplotsfynd i Skåne, vilka anträffades vid grävningar och undersökningar som företoges av Lunds universitets historiska museum, finge förbliva inom nämnda museum, att fynd av guld, silver och koppar som gjordes inom nämnda landskap skulle av upphittaren eller vederbörande ortsmyndighet hembjudas sagda museum till lagstadgat inlösningsbelopp — med rätt dock för Statens historiska museum att i särskilda fall och efter inhämtande av Kungl. Maj:ts tillstånd förvärva sådana föremål, som kunde anses oundgängligen nödvändiga för den totalbild av de olika landskapens kulturhistoria som detta museum borde kunna meddela — samt att samma bestämmelser angående avlåtande av kyrkliga inventarier inom Skåne skulle gälla för Lunds universitets historiska museum som för Statens historiska museum.

I anledning av motionerna avlät riksdagen i enlighet med hemställan av första kammarens första tillfälliga utskott (utlåtande nr 6) och andra kammarens första tillfälliga utskott (utlåtande nr 8) skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 187) med anhållan, att vid den utredning som kunde komma till stånd med anledning av vitterhetsakademiens framställning den 7 januari 1930 måtte tagas under övervägande jämväl de i motionerna framförda synpunkterna. I samband därmed anförde riksdagen:

På kulturminnesvårdens område hade de senaste decennierna kunnat uppvisa en rik och omfattande utveckling. Intresset för gångna tiders kultur hade vidgats och fördjupats samtidigt som en livlig hembygds- och ortsforskning förbundit detta intresse med känslan för hembygdens historiska och kulturella egenart. En av frukterna av denna verksamhet vore de flerstädes upprättade provinsmuseerna, vilka vart på sin ort strävat efter att kunna lämna en samlad bild av ortens liv i forntid eller nutid.

Då den gällande förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande bure ett så tidigt datum som den 29 november 1867, vore det mot bakgrunden av nyss antydda utveckling uppenbart, att dess bestämmelser icke kunde vara på ett tillfredsställande sätt avpassade för förhållanden, som sedan dess tillkomst undergått så betydande förändringar. Särskilt framträdde detta, då det gällde förhållandet mellan Statens historiska museum och provinsmuseerna. Den monopolställning, som Statens historiska museum av ålder intagit, hade icke längre sitt ursprungligen självfallna berättigande. Provinsmuseernas krav på en decentralisation i viss utsträckning av landets fornminnesvård kunde icke längre rimligen tillbakavisas. Den rikedom på fornminnen, som Statens historiska museum besuttede, möjliggjorde också hänsyn till ortsintressen utan att riksintresset åsidosattes.

Förevarande motioner toge sikte på ett särskilt fall av det allmänna intresse, som provinsmuseerna på ifrågavarande område företrädde gentemot Statens historiska museum. Såsom i motionerna framhölls intogs dessutom Lunds universitets historiska museum i viss mån en särställning bland provinsmuseerna dels på grund av sin betydelse i vetenskapens och den vetenskapliga undervisningens tjänst, dels också på grund av sin ställning som ett staten tillhörigt museum. Riksdagen fäste därvid särskilt avseende vid dess ställning inom den arkeologiska undervisningen vid universitetet och de därav föranledda kraven på största möjliga fullständighet och utvecklingsduglighet. Dessa krav bleve, då det gällde Lunds universitet, av särskild betydelse på grund av det långa avståndet till Stockholm, som för de i Lund studerande försvårade eller omöjliggjorde begagnandet av det material, som Statens historiska museum hade att bjuda.

Riksdagen ansåge det vara av vikt, att de synpunkter, som nu framhållits i fråga om Lunds universitets historiska museum, vid en blivande utredning av förevarande spörsmål bleve beaktade.

Chefen för ecklesiastikdepartementet upptog frågan om utredning i ämnet till behandling i statsrådet den 11 oktober 1930. Departementschefen föreslog därvid tillkallande av särskilda sakkunniga, vartill Kungl. Maj:t lämnade sitt bemyndigande.

De sakkunniga.

I de sakkunnigas betänkande framhålles, att en ny fornminneslagstiftning borde såvitt möjligt bygga på de principer som sedan gammalt varit gällande

på området. Med hänsyn till den långa tid fornminnesförordningen gällt vore det emellertid naturligt, att denna numera vore behäftad med vissa brister. Dessa brister kunde sägas framträda i tre särskilda avseenden. Förordningen skänkte ej i alla hänseenden den myndighet, som företrädesvis vore ansvarig för fornvården, nämligen riksantikvarieämbetet, de befogenheter som vore nödvändiga. Om än några större olägenheter icke härav framträtt, hade dock behov av bättre skydd för fornlämningarnas helgd yppats i flera hänseenden. Den nuvarande lagstiftningen saknade helt bestämmelser angående de grunder efter vilka ansökningar om tillstånd att rubba eller förändra fornlämningar skulle bedömas. Sådana frågor kunde likvisst för den enskilde vara av stor betydelse — även om fasta fornlämningar i allmänhet borde betraktas såsom innebärande ett av ålder förefintligt servitut, som vederbörande vore skyldig tåla. Bestämmelser i detta avseende borde alltså meddelas. Frågan om statens rätt till sådana fynd som påträffats i fasta fornlämningar eller vore underkastade hembudspflicht, befunde sig numera i ett annat läge än vid tillkomsten av fornminnesförordningen. Såsom de sakkunniga anfört i annat sammanhang berodde detta på provinsmuseernas organisatoriska och ekonomiska konsolidering. I och med att ett provinsmuseum erhöle ändamålsenliga lokaler och fackvetenskapligt utbildad ledning, borde det få bättre möjlighet att öka sina samlingar av föremål från äldre tid. Den Statens historiska museum hittills tillkommande ensamrätten till hembudspflichtiga fynd hade icke längre sitt självfallna berättigande. Därest fynden komme att spridas mera å olika museer, komme visserligen överblicken över befintliga samlingar att försvåras. Men det vore å andra sidan obestriddigt, att provinsmuseernas verksamhet för kulturminnesvårdande uppgifter i fältet med nödvändighet förutsatte de fördjupade kulturhistoriska kunskaper som endast kunde vinnas vid den vetenskapliga bearbetningen av ett museums föremålsbestånd. Ur denna synpunkt vore av vikt att undanröja onödiga begränsningar i provinsmuseernas möjligheter att berika sina samlingar.

I enlighet med de anförda synpunkterna ha de sakkunniga omarbetat fornminnesförordningens bestämmelser och förordat vissa tillägg. De sakkunniga ha ansett, att en reviderad författning i ämnet bör erhålla formen av lag, och ha utarbetat förslag till *lag om fasta fornlämningar och om fynd av lösa föremål från äldre tider*.

I förslaget har till en början den nuvarande uppräkningsen av vad som skall förstås med fasta fornlämningar i flera hänseenden kompletterats. Denna komplettering kan sägas innebära en försiktig jämkning i anslutning till nu rådande uppfattning och innebär i huvudsak ett fylligare angivande av olika slags minnesmärken från gången tid, samtidigt som ordalagen ändrats för att undvika den tolkningen att endast lämningar från den tid som brukat betecknas såsom den egentliga forntiden åsyftas. Under lagen ha hänförs jämväl fasta naturföremål, till vilka åldriga bruk, sägner eller historiska minnen av märkelig beskaffenhet äro knutna. De sakkunniga ha vidare ansett det lämpligen böra uttryckligen angivas, att till fornlämning hör jämväl visst område å marken därintill, och ha föreslagit, att länsstyrelsen

skall äga att bestämma detta område. Länsstyrelsen skall också enligt förslaget äga meddela särskilda föreskrifter till bevarande av viss fornlämnings helgd.

I syfte att tillgodose markägarens berättigade intressen ha de sakkunniga föreslagit, att om fornlämning finnes innebära hinder som ej står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse, tillstånd att rubba eller förändra den icke må vägras. Tillståndsprövningen, som nu tillkommer vitterhetsakademien, skall enligt förslaget tillkomma riksantikvarien. Finner riksantikvarien, att tillstånd till rubbning eller förändring av fast fornlämning icke kan medgivas, oaktat fastighetens ägare åsamkas betydande hinder vid nyttjandet av fastigheten, skall ägaren i visst fall vara berättigad fordra, att kronan exproprierar marken eller att ersättning för olägenheten gives. Detta gäller, då fornlämningen legat helt under jord och påträffats först vid grävning eller annat arbete som ägt rum efter det han förvärvat fastigheten.

För att skydda fornlämningar mot onödig förstörelse ha de sakkunniga bland annat föreslagit en bestämmelse, att den som ämnar låta utföra offentligt arbetsföretag eller eljest är ansvarig för sådant företags planläggning bör i god tid inhämta, huruvida känd fornlämning kan beröras av företaget, samt i så fall samråda med riksantikvarien. Föranleder arbetsföretaget, att särskild undersökning av fast fornlämning eller särskild åtgärd till dess bevarande vidtages, skall kostnaden därför åvila företaget. Nu nämnda föreskrifter skola även gälla enskilt arbetsföretag av större omfattning.

Beträffande fynd av lösa föremål ha de sakkunniga under lagstiftningen hänfört fynd av föremål från äldre tid, vartill ägare ej finnes. Någon bestämning av vad som avses med »äldre tid» har icke intagits i förslaget. I motiveringen ha de sakkunniga emellertid framhållit, att därmed i allmänhet borde förstås att föremålet vore minst 100 år gammalt. För att möjliggöra lämplig fyndfördelning föreslås, att riksantikvarien skall äga förordna om att kronans rätt till fornynd skall överlätas å museum som för framtiden kan taga erforderlig vård om fyndet. Beträffande fynd av större betydelse skall dock fråga om överlåtelse hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning. Vad angår fyndfördelningen anföra de sakkunniga, att jämte universitetsmuseerna i Lund och Uppsala ett flertal provinsmuseer för närvarande måste anses skickade att omhändertaga ifrågavarande fynd. Förutsättning härför borde givetvis i första hand vara, att museet hade brandsäkra och i övrigt lämpliga lokaler. Härjämte måste krävas, att museet hade en i museivård kunnig och för sin uppgift i övrigt lämpad föreståndare. Därest dessa förutsättningar vore uppfyllda, vore det naturligt, att museet finge omhändertaga fynd från det område, som museet representerade. Emellertid kunde fynd vara av den beskaffenhet, att det måste anses ur vetenskaplig eller fornvårdssynpunkt lämpligare, att de omhändertoges av Statens historiska museum såsom den centrala institutionen i riket. Vid tillämpning av det sagda måste tagas hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall. Så kunde det t. ex. vara tydligt, att de fynd, som gjordes inom en stad, där ett

historiskt museum funnes, i regel skulle gå till detta museum, för vilket fynden givetvis vore av särskilt intresse. Att i lag fastställa normer för en fördelning i enlighet med de synpunkter, som nu anförts, syntes icke vara möjligt. De sakkunniga förutsatte emellertid, att provinsmuseerna likväl vid fördelningen av hembjudna fynd komme att tillgodoses i en omfattning, som gjorde det möjligt för dessa museer att giva en fyllig bild av bygdens eller provinsens äldre kultur. Att detta vore möjligt utan att därför rikets centralmuseum behövde komma i en missgynnad undantagsställning framginge av erfarenheterna från samarbetet mellan de berörda institutionerna under senare år. Utan ett dylikt samarbete bleve i själva verket den av de sakkunniga föreslagna, hela riket omspännande museiorganisationen en död bokstav. De sakkunniga ha slutligen påpekat de möjligheter att berika ett museums samlingar, som stode till buds genom att därför lämpade museer erhöles föremål såsom deposition, och förmena, att en ökad frekvens av depositionsförfarandet de olika museerna emellan vore eftersträvansvärd.

De sakkunniga ha även utarbetat förslag till *lag om ändrad lydelse av 10 kap. 11 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet*. Detta förslag innehåller allenast föreskrift om undantag från skifte av mark för fast fornlämning.

Vissa bestämmelser i 10 och 11 §§ fornminnesförordningen ha med några ändringar upptagits i förslag till *kungörelse angående vården av kyrka tillhörig lös egendom m. m.*

Förutom nu nämnda författningsförslag ha de sakkunniga upprättat förslag till *lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader*. Till motivering av detta förslag ha de sakkunniga framhållit, att det vore en mycket betydande brist ur kulturvårdssynpunkt att för närvarande icke funnes några som helst bestämmelser till bevarande av andra kulturhistoriskt märkliga byggnader än sådana som tillhörde staten, menighet eller allmän institution eller inrättning. Med avseende å principerna för en lagstiftning till avhjälpan av denna brist ha de sakkunniga uttalat, att frivillighetens väg borde anlitas. Då många ägare av kulturhistoriskt märkliga byggnader kunde antagas hysa intresse för att skydda dessa för framtiden, borde även på sådant sätt kunna vinnas beaktansvärda resultat. De sakkunniga ha erinrat om att lagstiftaren i fråga om naturminnesmärkens fredande använt det tillvägagångssätt som de sakkunniga nu ville förorda beträffande kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Förslaget avser närmast byggnader i enskild ägo. Såsom förut nämnts finnas beträffande staten, menighet eller allmän institution eller inrättning tillhöriga byggnader särskilda bestämmelser i 1920 års kungörelse rörande det offentliga byggnadsväsendet. Då förslaget utgår från att vederbörande ägares medverkan skall kunna vinnas, ha de sakkunniga låtit sig angeläget vara att utforma förslaget så, att det medger skäligt hänsynstagande till ändrade förhållanden och utvecklingens krav. Härigenom ha de sakkunniga velat förebygga, att en berättigad tveksamhet uppkomme om lämpligheten av att underkasta en byggnad inskränkningar i blivande ägares förfoganderätt.

Även ur allmän synpunkt vore det enligt de sakkunnigas mening betänkligt att uppställa några alltför inskränkande bestämmelser för ägaren.

Frågan, huruvida en byggnad skall vara underkastad särskilda bestämmelser eller ej, skall enligt förslaget prövas av länsstyrelsen. Dess beslut må innehålla, att byggnaden jämte park eller trädgård eller annat erforderligt område därintill skall vara underkastad vissa bestämmelser av mer eller mindre omfattande innebörd i syfte att skydda byggnaden och området mot vandalisering. Den fortlöpande tillsynen över de byggnader som underkastas sådana bestämmelser skall tillkomma riksantikvarien i samarbete med byggnadsstyrelsen. Med avseende å denna tillsyn ha angivits vissa riktlinjer, av vilka framgår, att riksantikvarien vid prövning av frågor i vad mån en byggnad får ändras eller repareras m. m. skall taga skälig hänsyn till byggnadens användbarhet, kostnaderna för dess underhåll m. m. Möjlighet skall även stå öppen att under vissa förutsättningar upphäva de särskilda bestämmelser som meddelats för en viss byggnad.

Det förslag, för vilket nu redogjorts, kompletteras av förslag till *lag om ändrad lydelse av 1 och 75 §§ lagen den 12 maj 1917 om expropriation*. Enligt detta förslag skall, bland annat, expropriation få äga rum av kulturhistoriskt märklig byggnad. Frågan om expropriation därav må väckas allenast av riksantikvarien.

Avslutningsvis ha de sakkunniga framhållit, att enbart med lagstiftning och organisation givetvis icke kunde skapas någon effektiv kulturminnesvård. Därtill krävdes också för ändamålet disponibla kontanta medel. De sakkunniga ansåge sig i detta sammanhang skyldiga att framhålla, att de anslag som ditills av riksdagen hade beviljats den statliga centralinstitutionen för kulturminnesvårdande uppgifter i landet varit alltför knappt tilltagna. Tid efter annan uppstode dessutom för kulturminnesvården problem av ekonomisk art, vilka vore av den storleksordning att de icke rimligen kunde lösas med ordinarie anslagsmedel. Det kunde t. ex. bli nödvändigt att inköpa omgivningarna till ett viktigt fornminnesområde för att skydda detta från kringbyggande eller att inköpa en märklig byggnad, som ägaren eljest hade för avsikt att riva eller ombygga. Det kunde också vara fråga om att genom inköp rädda ett märkligt föremål eller en värdefull samling i privat ägo från att försäljas till utlandet eller eljest skingras, o. s. v. Starka skäl syntes tala för att skapa en *statens kulturminnesfond* som enligt Kungl. Maj:ts prövning kunde få användas för att möjliggöra räddandet av hotade kulturminnen av mera betydande värde ävensom för att i alldeles särskilda fall trygga inköp av värdefulla fynd och föremål till landets museer, varuti givetvis även provinsmuseerna inbegreps. En dylik fond syntes icke från början behöva uppgå till ett stort kapitalbelopp utan borde lämpligare efter hand erhålla tillskott i mån av vunnen erfarenhet. De sakkunniga dristade sig icke att anvisa vägen för bildande av en sådan fond men hade föreställt sig, att tillskott av lotteri- eller tipsmedel i någon form skulle kunna komma i fråga. Detta spörsmål hade stor betydelse såväl för den föreslagna lagstiftningens effektivitet som för museiorganisationens lyckliga genomförande.

Över de sakkunnigas förslag ha efter remiss avgivits *yttranden* av vitterhetsakademien, riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum, byggnadsstyrelsen, kammarkollegiet, statskontoret, lantmäteristyrelsen, kanslern för rikets universitet, överståthållarämbetet, länsstyrelserna, domkapitlen, Nordiska museets nämnd, kulturhistoriska föreningen för Södra Sverige, svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund och Sveriges fastighetsägareförbund. Riksantikvarieämbetet har vid sitt yttrande fogat utlåtanden av, bland andra, åtskilliga hembygdsförbund och fornminnesföreningar. Kanslern för rikets universitet har bifogat utlåtanden från humanistiska sektionerna av filosofiska fakulteterna vid universiteten i Uppsala och Lund. Länsstyrelserna ha i åtskilliga fall infordrat utlåtanden från vägstyrelser m. fl. Yttrande har jämväl inkommit från allmänna svenska prästföreningens centralstyrelse.

I ett stort antal av de avgivna yttrandena har den föreslagna lagstiftningen helt tillstyrkts eller lämnats utan erinran. Även i övriga yttranden ha huvudgrunderna för lagstiftningen vunnit anslutning. Åtskilliga önskemål om jämkningar i olika hänseenden ha emellertid framställts. Därjämte har i några yttranden förordats en väsentligt strängare lagstiftning i fråga om kulturhistoriskt märkliga byggnader. En närmare redogörelse för det principiella ställningstagande, som kommit till uttryck i de olika yttrandena, lämnas å sid. 26—31 i propositionen.

Föredragande departementschefen, statsrådet Westman, har vid remiss av förslagen till lagrådet anfört bland annat följande.

»Behovet av ny lagstiftning om fornminnen och andra kulturminnesmärken har bestyrkts i de avgivna yttrandena. Den enighet som där kommit till uttryck bär vittne om en allmän önskan att tillvarataga historiska och kulturella minnesmärken från gången tid. Alla torde numera vara ense om att den förstörelse som dessvärre skett hotat att medföra beklaglig utarmning. Förstörelsen innebär förlust ur många synpunkter. Desto viktigare är det att i görlig mån tillvarataga vad som återstår. Bevaras ej gamla minnesmärken, försvinner en viktig förutsättning för att hålla vid liv känslan av samhörighet med gångna generationer. Därmed avtrubbas också känslan av ansvar för andra oförytterliga värden som lämnats i arv av förfädrarna.

Möjligheten att i fornminnes- och kulturminnesvärden uppnå positiva resultat beror givetvis av de ekonomiska förhållandena men även i hög grad på de vårdande organens sätt att handha sitt värv. Befolkningens intresse bör väckas samtidigt som tillmötesgående måste visas, när det är av nöden. Eljest förbytes vördnaden för minnesmärkena i missnöje med de band som deras helgd emellanåt måste lägga på den enskilde.

I arbetet å fornminnes- och kulturminnesvärden är lagstiftningen ett viktigt hjälpmedel. Det är uppenbarligen nödvändigt, att denna innehåller bestämmelser till fornminnenas skydd. Nu gällande föreskrifter äro ålderdomliga och ofullständiga. Klart är emellertid, att en ny lagstiftning icke ensidigt kan tillgodose alla önskemål som göra sig gällande i arbetet på att berika

eftervärlden genom att bevara så mycket som möjligt av det gamla. De sakkunniga ha vid utformningen av sina förslag visat full insikt om betydelsen av att icke obehörigen träda i vägen för andra viktiga intressen.

Förslagen innehålla flera betydelsefulla nyheter. I fråga om de fasta fornlämningarna vill jag framhålla — utom den rikare exemplifieringen — bestämmelserna om att samråd på ett tidigt stadium skall äga rum med riksantikvarierna vid planerandet av vägar och andra företag som lätt kunna spolia fornminnen. Genom lämpligt samarbete torde förstörelse i många fall kunna undvikas. Av de föreslagna bestämmelserna om fynd av föremål från äldre tider har särskilt föreskriften om rätt för riksantikvarierna att överlåta fynd å andra museer än statens centralmuseum livligt uppskattats, ehuru i vissa yttranden tydligare anvisningar om fyndfördelningen förordats. Ur jordägarens synpunkt bör framhållas, att bestämmelser meddelats i syfte att närmare avgränsa hans skyldigheter i avseende å fornminnen.

Förslaget till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader har av hörda myndigheter och sammanslutningar ansetts innebära ett betydelsefullt steg i rätt riktning. Det synes dock icke saknas fog för de uttalanden som gjorts i flera yttranden, att denna lagstiftning för att kunna leda till resultat behöver skärpas. Huvudlinjen i förslaget, enligt vilken ägarens frivilliga medverkan skall sökas, torde visserligen böra bibehållas. Men möjlighet till vissa interimistiska tvångsingripanden synes nödvändig för att rädda värden som eljest hastigt kunna gå till spillo.

Vad särskilt angår ecklesiastika boställen, vilka ofta äro av stort kulturhistoriskt värde, vill jag erinra om att på senare tid meddelats bestämmelser om byggnadsföretag å prästgård, nämligen genom kungörelse den 23 juli 1940 (nr 734). Ehuru denna icke ger något fullständigt skydd, synas dock de kontrollbestämmelser som därigenom meddelats vara av stor betydelse.

De sakkunnigas hemställan om inrättande av en särskild kulturminnesfond synes böra ankomma på chefens för ecklesiastikdepartementet handläggning.»

Lagrådet har vid granskning av förslagen anfört vissa erinringar, vilka dock ej berört förslagets grundlinjer. De framställda anmärkningarna hava vid propositionens avlåtande beaktats.

Såsom av den ovan lämnade redogörelsen framgår återfinnas nu gällande bestämmelser om fornminnen i huvudsak i förordningen den 20 november 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande. Denna författning kompletteras i viss utsträckning genom förordningen den 30 maj 1873 angående nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes. De grundläggande bestämmelserna på ifrågavarande område hava alltså varit gällande under avsevärd tidrymd. Då under samma tid kulturminnesvården blivit föremål för ett allt mera fördjupat och allmänt intresse, hava helt naturligt dessa bestämmelser kommit att efter hand framstå såsom i viss mån föråldrade och otillräckliga. Med den av särskilda sakkun-

Utskottet.

niga verkställda utredning, som ligger till grund för här förevarande proposition, har åsyftats en allsidig prövning av de möjligheter till ordnande av kulturminnesvården som betingas av utvecklingen på området. Därvid hava beaktats bland annat de synpunkter i ämnet, vilka anförts av 1930 års riksdag i framställning till Kungl. Maj:t.

De av de sakkunniga utarbetade förslagen hava i allmänhet vunnit gillande av däröver hörda myndigheter och organisationer. Dock hava i åtskilliga fall framställts önskemål om jämkningar i olika hänseenden, vilka i viss utsträckning föranlett ändring i de sakkunnigas förslag. I propositionen hava ock beaktats vissa av lagrådet framförda detaljanmärkningar.

Genom förevarande proposition har i första hand framlagts förslag till lag om fornminnen, avsedd att ersätta 1867 och 1873 års förordningar i ämnet. Nämda förslag bygger till väsentlig del på de principer, som sedan gammalt varit gällande på ifrågavarande område. Emellertid föreslås därjämte att nu tillämpade bestämmelser i viktiga hänseenden kompletteras eller jämkas. Härvid har man särskilt tagit sikte på dels att skänka vidgade befogenheter åt riksantikvarieämbetet såsom den för fornvården företrädesvis ansvariga myndigheten, dels att närmare bestämma jordägarens skyldigheter i avseende å fasta fornlämningar och dels att tillerkänna provinsmuseerna rätt i viss utsträckning att vid sidan om Statens historiska museum förvärva sådana fornsaker, som skola tillfalla eller hembjudas kronan.

I propositionen framlägges vidare förslag till lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader. Förslaget avser närmast byggnader i enskild ägo, beträffande vilka för närvarande några skyddsföreskrifter lagligen icke kunna meddelas. Den föreslagna regleringen går ut på att — efter mönster av vad redan gäller beträffande naturminnesmärken — söka ernå frivillig medverkan från ägaren av kulturhistoriskt märklig byggnad till bestämmelser, ägnade att om möjligt för framtiden bevara byggnadens och den närmaste omgivningens kulturella egenart. Därutöver stadgas i nu ifrågavarande lagförslag befogenhet för länsstyrelse att i vissa fall, där det kulturhistoriska värdet hotas av hastig förstörelse, tillgripa interimistiska tvångsåtgärder. Till komplettering av nu återgivna stadganden föreslås tillika införande av rätt till expropriation av kulturhistoriskt synnerligen märklig byggnad och mark omkring sådan byggnad, då egendomen ej kan tryggas på annat sätt. Vad i sistnämnda hänseende förordas har upptagits i förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

Propositionen innehåller slutligen förslag till vissa med den nya fornminnes- och kulturminneslagstiftningen sammanhängande följdändringar i författningar inom angränsande områden.

Enligt utskottets mening är det en samhällsangelägenhet av vikt att i lag givas bestämmelser i syfte att i görligaste mån skydda och bevara fornminnen och andra kulturminnesmärken av någon betydenhet. Bestämmelser

av denna art måste emellertid med nödvändighet i viss omfattning begränsa den enskildes rätt att för praktiska och ekonomiska ändamål utnyttja sin fasta och lösa egendom. En reglering av hithörande område bör därför ske under vederbörligt hänsynstagande till de sålunda förefintliga, delvis motstridiga intressena. Enligt utskottets åsikt utmärka sig i nu berörda avseende de framlagda förslagen för en försiktig och hovsam läggning samtidigt som det kulturminnesvårdande intresset däri blivit tillgodosett på ett mera effektivt sätt än hittills. Förevarande ömtåliga fråga torde därför få anses genom Kungl. Maj:ts förslag hava vunnit en godtagbar lösning. Jämväl i övrigt finner utskottet de framlagda förslagen väl ägnade att läggas till grund för lagstiftning i ämnet. Emellertid vill utskottet i detta sammanhang framhålla att — hur än frågan om skyddet för kulturminnena regleras — här liksom på åtskilliga andra områden mycket beror på det sätt, varpå lagstiftningen kommer att tillämpas. Utskottet anser sig kunna förvänta, att myndigheterna vid behandlingen av förekommande ärenden skola ingående pröva omständigheterna i det särskilda fallet och därvid under beaktande av kulturminnesvårdens krav jämväl visa förståelse för övriga berättigade intressen.

Vad beträffar den närmare utformningen av de särskilda bestämmelserna i lagförslagen har utskottet vid sin granskning av förslagen icke funnit anledning till erinran i andra hänseenden än som angives i det följande beträffande där berörda stadganden.

Förslaget till lag om fornminnen.

10 och 11 §§.

Under 10 § i förslaget stadgas, att föremål, som påträffas i fast fornlämning och har samband med denna, skall tillfalla kronan. I paragrafen har vidare upptagits bestämmelse, att riksantikvarien för där avsedda fall må i viss utsträckning förordna att ersättning eller hittelön skall utgå.

Enligt 11 § i förslaget skall, om någon i annat fall hittar föremål, var till ägare ej finnes, och det kan antagas vara minst etthundra år gammalt, föremålet tillfalla upphittaren med skyldighet, där det helt eller delvis är av guld, silver eller koppar, att mot lösen hembjuda det till kronan. Sker inlösen, skall ersättning utgå efter föremålets metallvärde efter vikt jämte en åttendedels förhöjning. Härutöver kan, efter förordnande av riksantikvarien, utgå särskild hittelön.

Såsom förut nämnts faller enligt gällande fornminnesförordning under hembudsplikt fynd av »forntida mynt, vapen, redskap, prydnader, kärl eller andra fornsaker av guld, silver eller koppar». Vid tillämpning av stadgandet har enligt vad *de sakkunniga* uppgiva vitterhetsakademien enligt långvarig och obruten praxis ansett, att till fornsaker böra hänföras föremål från tiden intill omkring 1700-talets slut. Enligt de sakkunnigas mening

vore det icke lämpligt att i lag fastställa någon viss tidpunkt, som skulle utgöra skiljelinje. Det låge nämligen i sakens natur, att tidsgränsen borde kunna undan för undan förskjutas framåt i tiden. Å andra sidan syntes icke lämpligt att bibehålla uttrycket forntida, vilket kunde givas en för snäv tolkning. De sakkunniga ha såsom förut nämnts föreslagit, att uttrycket forntida utbytes mot uttrycket »från äldre tid». Häremot kunde riktas den anmärkningen, att detta uttryck likaväl som uttrycket forntida vore i viss mån svävande till sin innebörd. Men denna olägenhet borde icke tillmätas för stor betydelse. För den centrala fornminnesvårdande myndigheten, som främst komme att handha lagen, syntes sålunda icke några svårigheter kunna uppstå. Enligt de sakkunnigas mening borde uttrycket anses innebära, att det föremål, varom vore fråga, i regel skulle vara minst 100 år gammalt.

Föredragande departementschefen har i detta sammanhang anfört:

Varken i gällande fornminnesförordning eller i de sakkunnigas förslag har angivits någon bestämd åldersgräns för de föremål som avses med författningen. En sådan gräns är givetvis ägnad att skapa större klarhet men kan dock å andra sidan icke så väl ansluta till vad som i varje fall förefaller naturligt. Sistnämnda olägenhet synes dock vara av mindre betydelse, när det gäller fynd av lösa föremål, än i fråga om fasta fornlämningar. Även om föremålet icke är äldre än 100 år, ter sig ett fynd därav enligt den allmänna uppfattningen såsom en intresseväckande erinran om gången tid, detta oaktat föremål av samma ålder kunna alltjämt vara i bruk utan att det väcker någon uppmärksamhet. Nämnda åldersgräns synes därför lämpligen kunna stadgas beträffande hembudspflichtiga fynd. Det är emellertid att märka, att undantag enligt förslaget gäller för det fall, att ägare finnes till det funna föremålet. Frågan, huruvida äganderätten är bevarad, skall bedömas enligt allmänna regler.

Rörande frågan, vilka föremål från äldre tid som skulle hembjudas till kronan, ha *de sakkunniga* framhållit, att delade meningar länge rått rörande den omfattning, som borde givas åt hembudspikten. Å ena sidan hade röster höjts för betydande skärpning av skyldigheten att hembjuda fornynd. Vid de sakkunnigas överläggningar hade en sakkunnig förordat en praktiskt taget allmän hembudsskyldighet och därvid åberopat, att de nuvarande bestämmelserna innebure ett avsteg från äldre svensk rätt samt att t. ex. i mera fyndfattiga trakter eller i turistcentra vetenskapligt betydelsefulla fynd lätt kunde komma att undandragas forskningen. Bland sådana fynd hade särskilts framhållits depå-, moss- och boplatsfynd, som ofta kunde lämna viktiga nya rön beträffande vår äldre bebyggelsehistoria. Beträffande dessa kategorier av fynd hade ytterligare en sakkunnig ansett hembudspflicht önskvärd. Å andra sidan hade övriga sakkunniga som sin mening uttalat, att den allmänna förståelsen för museernas uppgift på hithörande områden gått stadigt framåt och att erfarenheten i vårt land för närvarande icke med nödvändighet krävde en skärpning av hembudspikten. Det hade till och med gjorts gällande, att en mildring kunde ifrågakomma. En viss risk kunde föreligga, att provinsmuseernas möjligheter till förvärv av fornynd genom en skärpt hembudspflicht kunde försämrast, något som med hän-

syn till dessa museers växande medverkan i kulturminnesvården syntes tala mot en skärpning. Under angivna förhållanden och då något påfallande behov av ändrade bestämmelser icke gjort sig gällande, hade de sakkunnigas flertal funnit sig nu böra förorda, att hembudsplikten fortfarande begränsades till föremål av guld, silver eller koppar.

Jämväl i *yttrandena* hava beträffande hembudsplikten uttalats delade meningar. I samband därmed har bland annat berörts, förutom depå-, moss- och boplatssfunden, även bronsens ställning i förevarande hänseende.

Föredragande departementschefen har rörande frågan om hembudsplikt uttalat följande:

De sakkunnigas förslag bygger i fråga om hembudsplikten på gällande rätts ståndpunkt. Anmärkningar kunna helt visst med fog riktas mot den begränsning som där skett till föremål av guld, silver eller koppar. Det kan icke förnekas, att gränsen mellan koppar och brons är flytande. Denna gräns har dock länge gällt, och det synes vara förenat med betänkligheter att göra en så betydande utvidgning som att utsträcka hembudsplikten till bronsfynd. En sådan utvidgning av hembudsplikten skulle för övrigt sannolikt vålla irritation bland provinsmuseernas företrädare och på så sätt motverka lagstiftningens syfte.

Jämväl beträffande depå-, moss- och boplatssfynd föreligga vissa skäl för att de skola omfattas av hembudsplikt. Det torde emellertid knappast låta sig göra att beskriva dessa fynd så att det för allmänheten framstår klart vad som avses. En rent vetenskaplig beteckning kan icke vara lämplig att användas för att i lag ålägga allmänheten skyldighet att hembjuda fyndet. Att denna skulle kunna avgöra vad som är att hänföra till depå- eller boplatssfynd synes icke antagligt. För såväl dessa båda slag av fynd som mossfynd gäller dessutom, att det för lekmannen, som ej känner de vetenskapliga skälen, måste synas godtyckligt, att föremål av ett och samma material ena gången skall hembjudas och andra gången icke. På grund härav torde övervägande skäl tala för att nu nämnda fyndgrupp alltjämt lämnas utanför.

I *motionen* framställes, såvitt nu är i fråga, yrkande om vissa omformuleringar i den av Kungl. Maj:t föreslagna lagtexten för att bevara enheten hos s. k. slutna fynd (depåfynd), bestående av flera samtidigt nedlagda föremål. I sådant hänseende har i *motionen* anförts i huvudsak följande:

En jämförelse mellan å ena sidan de gällande kungl. förordningarna den 29 november 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande och den 30 maj 1873 angående nedgräven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, samt å andra sidan den i kungl. propositionen nr 8 till innevarande års riksdag föreslagna lagen om fornminnen visar en viss förskjutning i terminologien. Med ordet fynd mena 1867 och 1873 års förordningar det som påträffats, anträffats, hittats. I överensstämmelse härmed anger 1867 års förordning, att fynd av fornsaker skall hembjudas åt kronan, att uppgift skall lämnas var fyndet anträffats, att fyndet skall insändas, att fyndet eller någon del därav kan inlösas, o. s. v. Med begagnande av samma terminologi talar 1873 års förordning om att »fyndet är av guld, silver eller koppar», samt om hembjudande och inlösen av fynd. Denna terminologi har gammal hävd i den svenska fornminneslagstiftningen redan i plakatet den 5 juli 1684 »angående allehanda gammalt hittemynt och fynd nithi guld, silver» etc. finnes uttrycket »själva fyndet och orten, där det funnet är». Den föreslagna

lagen om fornminnen använder åter, måhända under påverkan av 1938 års lag om hittegods, ordet fynd såsom uttryck för själva anträffandet, hittandet, under det att det, som påträffats, går under beteckningen föremål. Lagförslaget talar därför om att fynd sker och att man påträffar, hittar föremål. Klarast framgår kanske lagförslagets terminologi av 12 §, där det säges att anmälan skall göras om fynd av föremål.

Denna ändring i terminologien är i ett hänseende av betydelse. För den moderna arkeologien är det s. k. slutna fyndet, d. v. s. det fynd, som består av flera samtidigt nedlagda föremål, kronologiens viktigaste dokument. För varje arkeologisk forskare är integriteten hos ett sådant fynd av utomordentlig vikt. Det är för arkeologen lika oriktigt att splittra ett slutet fynd som att bryta sönder ett föremål. På grund av den angivna skiftningen i terminologien blir det, efter antagandet av förslaget till lag om fornminnen, fastslaget, att det kollektiva fyndet icke är hembudspflichtigt, utan att hembudspflichten omfattar blott de enskilda föremålen. Enligt den föreslagna formuleringen skulle en hittare ur ett slutet fynd framdeles kunna avlägsna de föremål, som ej helt eller delvis äro av guld, silver eller koppar, vilket kan tänkas beröva ett fynd så gott som allt vetenskapligt värde och göra det skäligen meningslöst att inlösa de hembudspflichtiga resterna av detsamma. — — — — —

För att låta de slutna fynden bliva enheter torde vissa omformuleringar böra äga rum i den av Kungl. Maj:t föreslagna lagtexten i syfte att ordet fynd skulle återfå den betydelse, i vilken det brukats av den äldre lagstiftningen.

I 10 § andra stycket böra uttrycken »Skedde fyndet» och »Påträffades föremålet» utbytas mot »Anträffades fyndet» resp. »Påträffades fyndet».

11 § första stycket bör lyda »Anträffar någon i annat fall än i 10 § avses fynd, vartill ägare ej finnes, och kan det antagas vara minst etthundra år gammalt, skall fyndet tillfalla upphittaren med skyldighet, där det helt eller delvis är av guld, silver eller koppar, att mot lösen hembjuda det till kronan».

I 11 § tredje stycket bör »föremålets» ersättas av »fyndets».

12 § bör lyda: »Fynd som enligt vad ovan sagts skall tillfalla eller hembjudas kronan skall av den, som anträffat fyndet, utan dröjsmål anmälas hos riksantikvarien eller ombud som denne utsett eller hos polismyndighet. Han vare ock pliktig att på anmaning utlämna fyndet mot bevis samt noggrant uppgiva platsen för fyndet och omständigheterna därvid.»

I 13 § bör »föremålet» utbytas mot »fyndet».

I 14 och 16 §§ bör »föremål» utbytas mot »fynd».

Såvitt angår den i 11 § föreslagna ersättningsregeln har *departementschefen* anfört bland annat följande:

Beträffande storleken av det lösenbelopp som skall utgå vid inlösen av hembjudna föremål är det särskilt svårt att finna en lämplig regel för kopparfynden, när metallvärdet ofta är alltför lågt i jämförelse med fyndets vetenskapliga värde. Det senare kan återigen icke skattas i penningar. Den föreslagna regeln om lösen med värdet efter vikt jämte en åttendedels förhöjning synes emellertid kunna godtagas även för kopparfyndens del. Enär förslaget förutsätter, att riksantikvarien skall äga att tillika tillerkänna vederbörande skäligen hittelön, kan rättelse äga rum, om ersättningen eljest skulle bli för låg.

Utskottet.

Såsom det föregående utvisar hava meningarna skarpt brutit sig i fråga om skyldigheten för den som hittat fornsaker att till kronan hembjuda de påträffade föremålen. Den i propositionen intagna ståndpunkten till detta

spörsmål, enligt vilken hembudsplikten begränsats till fall, där föremålet helt eller delvis består av guld, silver eller koppar, är uppenbarligen ej fullt vetenskapligt grundad. Emellertid har berörda regel, som ansluter sig till gällande rätt, den bestämda fördelen att den är för allmänheten lätt begriplig. Denna omständighet är av desto större betydelse som underlåtenhet att fullgöra hembudsplikten kan medföra straffpåföljd. Det synes svårigen låta sig göra att utan anknytning till förekomsten av metall hos föremålet klart avgränsa de hembudspiktiga fallen. Övervägande skäl synas därför tala för att i princip bibehålla den angivna begränsningsgrunden. Vad angår frågan, vilka metaller som böra medföra hembudspikt, har utskottet, i likhet med departementschefen, ej funnit tillräckliga skäl att förorda avvikelser från nu gällande ordning. Utskottet får alltså tillstyrka, att skyldigheten fortfarande i första hand hänföres till föremål av guld, silver eller koppar.

Det är utan tvivel ett vetenskapligt intresse att s. k. slutna fynd eller depåfynd i sin helhet underkastas hembudspikt. Skäl kunna ock anföras för att därjämte under hembudsplikten inbegripa moss- och boplatsfynd. Beträffande sistnämnda båda slag av fynd finner emellertid utskottet knappast tillrädligt att införa hembudspikt, särskilt på grund av den förut anmärkta svårigheten att på ett för allmänheten lättförståeligt sätt beskriva de fall som här avses. Av samma skäl torde det ej heller böra komma i fråga att föreskriva skyldighet att till kronan hembjuda varje slutet fynd.

Emellertid kan, såsom i den föreliggande motionen påpekats, jämlikt de i propositionen föreslagna stadgandena om hembud ett slutet fynd bliva endast till en del hembudspiktigt och upphittaren tillåtas att därav behålla de föremål, som ej helt eller delvis äro av guld, silver eller koppar. För utskottet framstår en dylik ordning såsom mindre lämplig. Det vetenskapliga värdet hos ett slutet fynd torde nämligen i främsta rummet vara beroende av, att de olika föremålen hållas samlade, och det är därför ofta skäligen meningslöst att inlösa delar av ett sådant fynd. För den enskilde torde det ock sakna nämnvärd betydelse om, i de fall där hembudspikt ändå föreligger, densamma omfattar alla samtidigt påträffade föremål eller endast några av dem. Beträffande de nu åsyftade fallen vill utskottet därför föreslå en utvidgning av hembudsskyldigheten till att omfatta det slutna fyndet i dess helhet. I syfte att ernå en sådan utvidgning av hembudsplikten — vilken motionären hävdade stode i överensstämmelse med gällande rätt — har i motionen föreslagits, att i 11 § med flera stadganden ordet »föremål» måtte utbytas mot det i nuvarande lagbestämmelser på området begagnade ordet »fynd». Oavsett huruvida åt gällande bestämmelser kan givas den av motionären hävdade tolkningen, finner utskottet det icke önskvärdt, att omfattningen av hembudsplikten skall vara beroende på den innebörd, som kan givas åt ordet fynd. Enligt utskottets mening bör i stället den avsedda regeln tydligt komma till uttryck i lagtexten. Detta torde kunna ske genom ett tillägg, förslagsvis i första stycket av 11 §, av innehåll att skyldighet att mot lösen till kronan hembjuda föremål som avses i paragrafen skall föreligga — förutom där föremålet helt eller delvis är av guld, silver eller koppar — även

då det påträffats tillsammans med dylikt metallföremål. Den nu förordade bestämmelsen föranleder i motsats till motionärens förslag icke i och för sig någon jämkning av 10, 12—14 eller 16 §. Däremot torde ersättningsregeln i 11 § tredje stycket böra kompletteras med ett stadgande att i fråga om hembudspliktigt föremål som icke är av metall ersättning skall utgå efter vad med hänsyn till föremålets beskaffenhet anses skäligt. Då såsom departementschefen påpekat ersättning för kopparföremål efter metallvärdet ofta är alltför låg i jämförelse med det vetenskapliga värdet, torde sistnämnda ersättningsregel böra vinna tillämpning jämväl beträffande dylika föremål.

Vad härefter angår frågan om den ålder ett föremål bör äga, för att 11 § skall vara tillämplig, ansluter sig utskottet till departementschefens uppfattning att i lagtexten bör uttryckligen angivas en bestämd åldersgräns. Helt naturligt kunna delade meningar råda om var gränsen lämpligen bör dragas. Inom utskottet hava också uttalats vissa betänkligheter mot att, såsom i propositionen föreslagits, förlägga gränsen endast 100 år tillbaka i tiden. Utskottet har dock stannat för att godtaga den sålunda föreslagna regeln. Emellertid må i detta sammanhang framhållas, att i fråga om föremål av så jämförelsevis ringa ålder som nu angivits det ej sällan torde kunna inträffa, att till föremålet finnes en ägare, ehuru han är okänd. För sådant fall ligger det måhända nära till hands, att upphittaren i förlitande på fornminneslagens bestämmelser hembjuder fyndet till kronan eller — om hembudsplikt ej föreligger — behåller det för egen räkning utan att efterforska ägaren, som under dylika förhållanden har ytterst ringa möjlighet att göra sin rätt gällande. På grund härav vill utskottet understryka, att i 11 § uttryckligen ut-sagts att där avses endast föremål av angiven ålder, *vertill ägare ej finnes*. Det måste därför anses åligga upphittaren och, om föremålet hembjudes, jämväl vederbörande myndighet att med ledning av omständigheterna vid fyndet bedöma, om i det särskilda fallet ägare kan finnas. Vanligen torde omständigheterna vara sådana, att tvekan i detta hänseende icke behöver råda. Därest emellertid för något fall skulle kvarstå tveksamhet om det rätta förhållandet, böra — oavsett föremålets ålder — föreskrifterna i lagen den 22 april 1938 om hittegods vinna tillämpning. Enligt dessa föreskrifter åligger det upphittaren att anmäla fyndet för polismyndighet, å vilken det bland annat ankommer att kungöra fyndet.

12—14 och 16 §§.

Utskottet. De jämkningar i förevarande paragrafer av förslaget, vilka påyrkats i motionen, hava huvudsakligen redaktionell innebörd och äga samband med vad motionären yrkat i fråga om innehållet av 10 och 11 §§. Såsom anförts vid behandlingen av sistnämnda paragrafer, förordar utskottet i motionens syfte ändrade bestämmelser i 11 § utan att därav föranledes jämkning i 12—14 eller 16 §. Utskottet får förty hemställa, att motionen i vad den avser sistnämnda paragrafer icke måtte föranleda någon åtgärd.

Förslagen till ändring i jorddelningslagen och fastighetsbildningslagen.

Av de sakkunniga har utarbetats förslag till lag om ändrad lydelse av 10 kap. 11 § jorddelningslagen av innehåll att vid skifte viss hänsyn skall tagas till fasta fornlämningar. I flera yttranden har emellertid framhållits som en brist, att motsvarande bestämmelser saknades för andra jorddelningsförrättningar.

Föredragande departementschefen har i denna del anfört följande:

Med anledning av de erinringar som framställts i yttrandena torde i 5 kap. 8 a § fastighetsbildningslagen och 19 kap. 1 § jorddelningslagen böra införas föreskrift i syfte att vid upprättande av avstyckningsplan bereda erforderligt skydd åt fornlämning. Denna föreskrift synes böra innehålla, att område som hör till fast fornlämning skall i planen såvitt möjligt avsättas till öppen plats. I administrativ väg torde ytterligare böra meddelas bestämmelse, att vid avstyckning skall såvitt möjligt tillses att bevarandet av fast fornlämning ej försvåras genom olämplig gränsdragning samt att fornlämning vid jorddelningsförrättning utmärkes å kartan.

I *motionen* hemställes, att det avsedda stadgandet i nyssnämnda båda paragrafer måtte givas följande lydelse: »Vid uppgörande av plan skall vidare skyldigheten att bevara fasta fornlämningar iakttagas.»

Till stöd för detta yrkande har anförts bland annat, att man med sistnämnda lydelse hos stadgandet finge samma regel, som enligt 15 § byggnadsstadgan gällde i fråga om stadsplan och byggnadsplan, ävensom att man i detta fall möjliggjorde att vid uppgörande av avstyckningsplan fornminnena såsom hittills finge ingå i större områden (parkområden o. d.), å vilka man icke tillåte avstyckning och som man därigenom reserverade för allmänna ändamål.

Utskottet finner det vara av betydelse att särskilda bestämmelser meddelas i syfte att vid skifte och andra jorddelningsförrättningar hänsyn må tagas till fasta fornlämningar, så att icke genom olämplig gränsdragning eller eljest fornlämnings bestånd äventyras. Mot vad i sådant hänseende genom propositionen föreslagits under 10 kap. 11 § jorddelningslagen beträffande skifte har utskottet intet att erinra. Vad angår de ifrågasatta ändringarna i 19 kap. 1 § jorddelningslagen och 5 kap. 8 a § fastighetsbildningslagen beträffande hänsynstagande till fasta fornlämningar vid uppgörande av avstyckningsplan innebär motionärens förslag allenast en hänvisning till den i fornminneslagen stadgade skyldigheten att bevara fasta fornlämningar. I propositionen åter föreslås en uttrycklig föreskrift, att vid uppgörande av avstyckningsplan såvitt möjligt skall avsättas till öppen plats det område, som hör till fast fornlämning. Sistnämnda regel giver uttryck åt den enligt utskottets mening riktiga uppfattningen att, i den mån så kan ske, en större allmänhet bör beredas tillträde till fasta fornlämningar av någon betydelse. Att därutöver skall iakttagas skyldigheten att bevara dylika fornlämningar, synes i detta sammanhang icke särskilt behöva framhållas. Stadgandet enligt den av Kungl. Maj:t föreslagna lydelsen torde icke — såsom motionären synes hava befarat —

Utskottet.

lägga hinder i vägen för att ett till fast fornlämning hörande område tillåtes ingå i ett mera betydande till öppen plats avsett jordområde. Utskottet får alltså på denna punkt ansluta sig till propositionen.

Förslagen i denna del avse, såsom nämnt, endast sådana fall, då avstyckningsplan skall upprättas. För andra fall åter har någon motsvarande lagbestämmelse icke föreslagits; föredragande departementschefen har emellertid bland annat framhållit, att i administrativ väg borde meddelas bestämmelse, att vid avstyckning skall såvitt möjligt tillses att bevarandet av fast fornlämning ej försvåras genom olämplig gränsdragning. Inom utskottet har ifrågasatts, om i administrativ väg utfärdade bestämmelser kunna anses tillfyllest för att i sistnämnda fall tillgodose kravet på erforderligt skydd för fornlämningar. Då emellertid länsstyrelsen enligt 4 § i förslaget till lag om fornminnen äger att meddela föreskrift, som finnes påkallad för att bevara fast fornlämnings helgd, synas ytterligare lagbestämmelser icke erforderliga. För att länsstyrelsen må i tid kunna ingripa, då fornlämnings bestånd äventyras med anledning av ifrågasatt jorddelningsförrättning, torde i administrativ ordning böra stadgas skyldighet för lantmätare att lämna under rättelse om förhållandet. Uppgift härom synes lämpligen böra meddelas riksantikvariens eller ombud för denne, vilken därigenom beredes möjlighet att, där så erfordras, göra framställning hos länsstyrelsen om utfärdande av lämpliga föreskrifter till fornminnets skydd.

Förslaget till lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader.

6 §.

Utskottet. I andra stycket av 6 § stadgas enligt förslaget, att å byggnad, för vilken skyddsföreskrifter meddelats, skall på lämplig plats uppsättas anslag, att den åtnjuter skydd enligt ifrågavarande lag. Enligt vad uttryckligen angives må anslaget ej borttagas utan riksantikvariens samtycke.

Fall kunna emellertid förekomma, särskilt beträffande byggnader vilka begagnas till bostad, då av hänsyn till ägaren eller innehavaren sådant anslag icke bör förekomma. På grund härav vill utskottet föreslå, att det anförtros åt riksantikvariens att för varje särskilt fall bestämma, huruvida anslag skall uppsättas.

Förslaget angående ändring i lagen om expropriation.

Utskottet. Utskottet har ej något att erinra mot de här föreslagna bestämmelserna. Då emellertid Kungl. Maj:t genom en den 13 mars 1942 dagtecknad proposition, nr 162, föreslagit riksdagen att antaga ytterligare ändringar i expropriationslagen samt dessa ändringar och det genom den nu behandlade propositionen framlagda ändringsförslaget torde böra sammanföras till en lag, vill utskottet utlåta sig beträffande förevarande del av sistnämnda proposition i samband med behandlingen av propositionen nr 162.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet

A. *hemställa*, att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts genom förevarande proposition framlagda förslag till lag om fornminnen och till lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader ej kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga följande förslag till lagar i ämnet:

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

1) L a g om fornminnen.

Härigenom förordnas som följer:

Om fasta fornlämningar.

1 §.

Fasta fornlämningar, bevarande minnet av fäderneslandets tidigare inbyggare, äro ställda under lagens hägn.

Ej må någon utan tillstånd enligt denna lag utgräva, rubba, överhölja eller eljest genom plantering eller bebyggelse eller på annat sätt förändra eller skada eller borttaga fast fornlämning.

Tillsyn över fasta fornlämningar utövas av riksantikvarien.

2 §.

Fasta fornlämningar äro:

högar av jord och sten som uppförts av människor under forna tider (gravhögar, gravrösen, tingshögar och dylikt);

gravbyggnader av sten jämte hölje, andra gravar och gravfält från forna tider;

domarringar, skeppssättningar och andra fordom lagda eller resta stenar; stenar och bergtytor med inskrifter, bilder, andra ristningar eller målningar, sliprännor (svärdslipningsstenar), offergropar (älvkvarnar), offerkällor och andra kultplatser ävensom tingsplatser från forna tider;

stenkors och andra vårdar som under forna tider upprests för andaktsövningar eller till minne av någon person eller tilldragelse och likartade minnesmärken;

lämningar av fordom övergivna bostäder, boplatser eller arbetsplatser samt bildningar som uppkommit vid bruket av dylika bostäder eller platser;

övergivna borgar, slott, kyrkor, kapell, kloster, kyrkogårdar, skansar, vallar, vallgravar och andra märkliga byggnader som uppförts eller anlagts under forna tider eller lämningar därav;

lämningar av vårdkasar ävensom märkliga färdvägar, vägmärken, broar och likartade anläggningar från forna tider; samt

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

fasta naturföremål till vilka åldriga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen äro knutna.

3 §.

Till fast fornlämning hör så stort område på marken som tarvas för att bevara fornlämningen och bereda med hänsyn till dess art och betydelse nödigt utrymme däromkring. Har mark för fornlämning undantagits från delning vid lantmäteriförrättning eller tagits i anspråk genom expropriation, gälle de gränser som därvid bestämts.

Är ej området bestämt genom lantmäteriförrättning eller expropriation, äger länsstyrelsen att på framställning av riksantikvarien eller markens ägare fastställa gränserna för området. Gör riksantikvarien framställning härom, skall framställningen genom länsstyrelsens försorg delgivas ägaren på sätt om stämning är stadgat. Göres sådan framställning av ägaren, skall länsstyrelsen bereda riksantikvarien tillfälle att yttra sig. Länsstyrelsen skall i övrigt sörja för fullständig utredning i ärendet.

Med avseende å fideikommiss eller fastighet som innehaves under därmed jämförliga förhållanden eller med ständig besittningsrätt skall vad i denna lag sägs om markens ägare gälla innehavaren.

4 §.

Länsstyrelsen äger att meddela särskild föreskrift, som finnes påkallad för att bevara fast fornlämnings helgd, så ock stadga för ändamålet erforderligt vite. Sådan föreskrift må jämväl avse område som icke enligt 3 § hör till fornlämningen, såvitt ej markens ägare eller annan därigenom åsamkas intrång av någon betydelse.

Länsstyrelsens beslut skall kungöras genom anslag på lämplig plats i fornlämningens närhet.

5 §.

Riksantikvarien äger att låta undersöka, iståndsätta och inhägnat fast fornlämning ävensom å därtill hörande mark verkställa röjning eller vidtaga annan åtgärd som prövas erforderlig för fornlämningens skydd och vård. Riksantikvarien må ock medgiva annan att under villkor som riksantikvarien bestämmer företaga undersökning av fast fornlämning.

Om det finnes nödvändigt, må riksantikvarien låta omhändertaga fornlämning eller del därav för dess uppställande eller vård på annan plats. Vad nu sagts äger jämväl tillämpning å fornlämning eller del därav som inmu-rats eller intimrats i hus, bro eller annan byggnad.

Före vidtagandet av åtgärd som i denna paragraf sägs skall markens eller byggnadens ägare underrättas. Medför åtgärden att kostnad eller skada åsamkas ägaren eller annan, skall skälig ersättning därför givas.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

6 §.

Vill någon rubba, förändra eller borttaga fast fornlämning, må tillstånd därtill meddelas av riksantikvarien, där fornlämningen finnes medföra hinder eller olägenhet som ej står i rimligt förhållande till dess betydelse. Vid ansökan om sådant tillstånd skall fogas noggrann beskrivning av fornlämningen.

Göres ansökan som nu sagts av annan än markens ägare, skall tillfälle beredas denne att yttra sig. Ej må ansökningen mot hans bestridande bifallas utan att synnerliga skäl därtill äro.

Då tillstånd lämnas, må därtill fogas de villkor som finnas skäligen erforderliga.

7 §.

Vägras tillstånd enligt 6 § beträffande fornlämning som varit helt okänd och utan synligt märke ovan jord, oaktat den vållar sökanden betydande hinder eller olägenhet, vare denne berättigad till skälig ersättning därför av allmänna medel, såframt ansökningen ingivits inom två år från det fornlämningen påträffats genom grävning eller annat arbete. Talan om ersättning skall anhängiggöras hos domstol inom ett år från det sökanden erhållit del av riksantikvariens beslut, varigenom tillstånd vägrats, och detta blivit gällande. Vad nu sagts om ersättning äger ej tillämpning, därest marken exproprieras.

Ersättning för hinder eller olägenhet som i första stycket sägs skall ned sättas hos länsstyrelsen, och gälle om fördelning och utbetalande av ned satt belopp samt verkan därav i tillämpliga delar vad som är stadgat för det fall att enligt lagen om expropriation nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåtes; dock att beloppet må utan hinder av vad nu sagts utbetalas direkt till sakägaren, där det är väsentligen utan betydelse för annan rättsinnehavare i avseende å fastigheten.

8 §.

Vid planerande av väganläggning eller annat arbetsföretag bör i god tid inhämtas, huruvida fast fornlämning kan beröras av företaget, samt, där detta finnes vara förhållandet, samråd så snart ske kan äga rum med riksantikvarien eller ombud som denne utsett därtill.

Anträffas under grävning eller annat arbete fast fornlämning som ej förut varit känd, skall arbetet i vad det rör fornlämningen omedelbart avbrytas och den som leder arbetet utan dröjsmål göra anmälan om förhållandet hos riksantikvarien eller ombud som denne utsett.

Ansökan om tillstånd att rubba, förändra eller borttaga fornlämning som beröres av arbetet skall skyndsamt prövas enligt vad i 6 § stadgas.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

9 §.

Erfordras med anledning av allmänt eller större enskilt arbetsföretag som berör fast fornlämning, att särskild undersökning av fornlämningen företages eller särskild åtgärd vidtages för att bevara den, skall kostnaden därför åvila företaget, såvitt det icke på grund av särskilda förhållanden finnes obilligt.

Undersökning eller åtgärd som avses i första stycket skall vidtagas så skyndsamt som möjligt.

Om fornfynd.

10 §.

Föremål, som påträffas i fast fornlämning och har samband med denna, skall tillfalla kronan.

Skedde fyndet vid vetenskaplig undersökning vartill riksantikvarien givit sitt tillstånd, må riksantikvarien tillerkänna den som låtit utföra undersökningen skälig ersättning för nödiga kostnader och med undersökningen förordat arbete. Påträffades föremålet utan samband med sådan undersökning, äge riksantikvarien förordna att hittelön skall utgå, om det finnes skäligt.

11 §.

Hittar någon i annat fall än i 10 § avses föremål, vartill ägare ej finnes, och kan det antagas vara minst ett-hundra år gammalt, skall föremålet tillfalla upphittaren med skyldighet, där det helt eller delvis är av guld, silver eller koppar, att mot lösen hembjuda det till kronan.

Fråga om inlösen prövas av riksantikvarien.

Sker inlösen, skall ersättning utgå med belopp motsvarande *föremålets metallvärde* efter vikt jämte en åttendedels förhöjning. Riksantikvarien äger förordna, att utöver sagda ersättning skall utgå särskild hittelön, om det finnes skäligt.

11 §.

Hittar någon i annat fall än i 10 § avses föremål, vartill ägare ej finnes, och kan det antagas vara minst ett-hundra år gammalt, skall föremålet tillfalla upphittaren med skyldighet, där det helt eller delvis är av guld, silver eller koppar *eller ock påträffats jämte sådant föremål*, att mot lösen hembjuda det till kronan.

Fråga om inlösen prövas av riksantikvarien.

Sker inlösen, skall ersättning utgå, *i fråga om föremål som helt eller delvis är av guld eller silver*, med belopp motsvarande *metallvärdet* efter vikt jämte en åttendedels förhöjning *samt, beträffande annat föremål, efter vad med hänsyn till föremålets beskaffenhet anses skäligt*. Riksantikvarien äger förordna, att utöver sagda ersättning skall utgå särskild hittelön, om skäl därtill äro.

*(Kungl. Maj:ts förslag:)**(Utskottets förslag:)*

12 §.

Om fynd av föremål som enligt vad ovan sagts skall tillfalla eller hembjudas kronan skall den som hittat föremålet utan dröjsmål göra anmälan hos riksantikvarien eller ombud som denne utsett eller hos polismyndighet. Han vare ock pliktig att på anmaning utlämna föremålet mot bevis samt noggrant uppgiva platsen för fyndet och omständigheterna därvid.

13 §.

Kronans rätt med avseende å fynd som ovan nämnts må av riksantikvarien överlåtas på museum som för framtiden kan taga erforderlig vård om föremålet. I fråga om fynd av större betydelse må dock sådan överlåtelse ej ske utan Konungens medgivande.

14 §.

Vill den som påträffat föremål, varom i 11 § förmäles, hembjuda det till kronan, oaktat skyldighet därtill ej föreligger, göra anmälan om fyndet hos riksantikvarien eller dennes ombud eller hos polismyndighet.

15 §.

Riksantikvarien äger att låta undersöka eller medgiva annan att under villkor, som riksantikvarien bestämmer, undersöka plats för fornfynd, ändå att den ej är att hänföra till fast fornlämning.

Å sådan undersökning skall vad i 5 § sista stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Länsstyrelsen äger att vid vite fridlysa platsen intill dess undersökningen utförts, om det kan ske utan att därigenom vållas väsentlig olägenhet.

Om straff m. m.

16 §.

Den som olovligen företager sådan åtgärd med avseende å fast fornlämning som i 1 § andra stycket sägs eller uraktlåter i 8 § andra stycket stadgad anmälningsskyldighet straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvärande, fängelse i högst sex månader. Han vare ock skyldig att ersätta all kostnad som föranledes av förseelsen.

Den som underlåter att anmäla fornfynd enligt vad i 12 § sägs straffes såsom i första stycket stadgas och have förverkat all rätt på grund av fyndet. Samma lag vare, där någon eljest undandöljer, skadar, förändrar, avyttrar eller förvärvar föremål som enligt denna lag skall tillfalla eller hembjudas kronan.

17 §.

Böter och viten som ådömas enligt denna lag tillfalla kronan.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

18 §.

Riksantikvariern äger i angelägenhet som avses i denna lag påkalla nödig handräckning hos överexekutor.

I fråga om handräckning som nu sagts gälla i tillämpliga delar de bestämmelser som äro stadgade för de i 191 § utsökningslagen avsedda fall.

19 §.

I ärende som enligt denna lag ankommer på länsstyrelsens prövning äge länsstyrelsen, om så finnes påkallat, meddela föreskrift att gälla tills vidare i avbidan på ärendets slutliga avgörande.

Över länsstyrelsens beslut må klagan hos Konungen i vederbörande statsdepartement föras i den ordning som är stadgad för ekonomimål i allmänhet.

20 §.

Över riksantikvariens beslut i fråga som avses i denna lag må besvär anföras hos Konungen i vederbörande statsdepartement inom trettio dagar från det klaganden erhöi del av beslutet.

21 §.

Närmare bestämmelser angående tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Konungen må ock förordna, att vad i denna lag sägs om riksantikvariern med avseende å vissa fornlämningar i stället skall gälla byggnadsstyrelsen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943, vid vilken tidpunkt förordningen den 29 november 1867 (nr 71 s. 1) angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande samt förordningen den 30 maj 1873 (nr 42 s. 1) angående nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, skola upphöra att gälla.

2) L a g

om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Till skydd för kulturhistoriskt märklig byggnad jämte därtill hörande park eller trädgård eller område, som eljest tarvas för att bevara byggnaden och bereda med hänsyn till dess art och betydelse erforderligt utrymme där-omkring, må särskilda föreskrifter (skydds-föreskrifter) meddelas i enlighet med vad nedan stadgas.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

2 §.

Ansökan om meddelande av skyddsföreskrifter göres hos länsstyrelsen. Sådan ansökan skall innehålla uppgift om den fastighet varå byggnaden är belägen och om fastighetens ägare, beskrivning av byggnaden samt förslag till bestämmelser som lämpligen böra meddelas.

Vid ansökan som göres av annan än fastighetens ägare skall fogas skriftligt medgivande av denne. Övergår fastigheten, sedan ansökningen ingivits, till ny ägare, vare det ej hinder för bifall. Är byggnaden ej att hänföra till fast egendom, skall med avseende därå i tillämpliga delar gälla vad i denna lag sägs om fastighet så länge byggnaden må bibehållas å platsen.

Med avseende å fideikommiss eller fastighet som innehaves under därmed jämförliga förhållanden eller med ständig besittningsrätt skall vad i lagen sägs om fastighets ägare gälla innehavaren.

3 §.

Ansökan som i 2 § sägs må avse:

1. att byggnaden eller viss del därav ej må utan riksantikvariens samtycke rivas eller eljest till sitt yttre ombyggas eller förändras;

2. att byggnaden eller viss del därav ej må utan riksantikvariens samtycke till sitt inre ombyggas, förändras eller repareras eller förses med installationer för värme, vatten, elektricitet och dylikt;

3. att till byggnaden hörande park, trädgård eller annat område som i 1 § sägs ej må utan riksantikvariens samtycke bliva föremål för väsentlig förändring;

4. att, därest åtgärd som ovan sägs vidtages utan riksantikvariens samtycke, riksantikvarien må på ägarens bekostnad återställa byggnaden eller området i förutvarande skick, om detta kan ske;

5. att riksantikvarien, därest byggnaden ej underhålles, må vidtaga erforderlig åtgärd därför; och

6. att kostnaden för åtgärd som under 5 sägs skall gäldas av ägaren, om det ej med hänsyn till dennes villkor, byggnadens användbarhet och omständigheterna i övrigt är oskäligt.

Sökanden är oförhindrad att begränsa ansökningen till att avse en eller flera av nämnda punkter.

4 §.

Om inkommen ansökan skall länsstyrelsen genast underrätta inskrivningsdomaren.

Häftar fastigheten, då ansökningen ingives, på grund av inteckning eller utmätning eller enligt 11 kap. 2 § jordabalken för fordran, må, där fastigheten sedermera säljes i den ordning som om utmätt fast egendom är stadgad, innehavare av dylik fordran, i händelse hans rätt är därav beroende, påyrka, att fastigheten utbjudes frigjord från den inskränkning i ägarens rätt, skydds-

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

föreskrifterna medföra; och förfares därvid som om nämnda inskränkning utgjorde servitut för vilket inteckning i fastigheten sökts å dagen för ansökningens ingivande. Å yrkande som nu sagts må ej fästas avseende, därest det ej framställts till auktionsförrättaren senast då förhandling om rättsägares anspråk och villkoren för försäljningen äger rum. Har å fordringsbeviset tecknats medgivande till skyddsföreskrifternas meddelande, må sådant yrkande ej framställas av fordringsägaren.

5 §.

Ansökan som gjorts av annan än riksantikvariern må ej bifallas utan dennes tillstyrkan. Avser ansökningen byggnad å ort, där byggnadsnämnd finnes, skall tillfälle att yttra sig beredas nämnden.

Möter ej hinder för bifall till ansökningen, skall länsstyrelsen förordna, att för byggnaden jämte därtill hörande park, trädgård eller annat område som i 1 § sägs skola gälla de skyddsföreskrifter som avses med ansökningen, i den mån de överensstämman med vad i 3 § angivits.

Avskrift av länsstyrelsens beslut skall utan dröjsmål översändas till riksantikvariern och byggnadsnämnd, där sådan finnes. Sedan beslutet vunnit laga kraft, skall länsstyrelsen ock underrätta inskrivningsdomaren.

6 §.

Riksantikvariern skall föra register över byggnader, för vilka skyddsföreskrifter enligt denna lag meddelats.

Å sådan byggnad skall på lämplig plats uppsättas anslag, att den åtnjuter skydd enligt denna lag. Anslaget må ej borttagas utan riksantikvariens samtycke.

6 §.

Riksantikvariern skall föra register över byggnader, för vilka skyddsföreskrifter enligt denna lag meddelats.

Å sådan byggnad skall, *där riksantikvariern så föreskriver*, på lämplig plats uppsättas anslag, att den åtnjuter skydd enligt denna lag. Anslaget må ej borttagas utan riksantikvariens samtycke.

7 §.

Vill någon, sedan skyddsföreskrifter meddelats, vidtaga åtgärd, vartill riksantikvariens samtycke erfordras, skall ansökan därom ingivas till riksantikvariern eller ombud som han utsett och därvid fogas den utredning som sökanden kan förebära utan att oskäligt betungas.

8 §.

Riksantikvariern må ej vägra samtycke till sådan ändring som med hänsyn till ägarens bekvämlighet skäligen kan anses påkallad eller till annan åtgärd som finnes nödvändig för att byggnaden alltjämt skall vara till nytta.

I övrigt skall skäligen hänsyn tagas till ändrade förhållanden som må hava inträtt sedan skyddsföreskrifterna meddelades, liksom till övriga omständigheter i ärendet. För utarbetande av ritningar till ändringsarbeten äger riks-

*(Kungl. Maj:ts förslag:)**(Utskottets förslag:)*

antikvariern, när sökanden ej skäligen bör betungas därmed, utan kostnad för denne erhålla biträde av byggnadsstyrelsen.

9 §.

Meddelade skyddsföreskrifter skola av länsstyrelsen upphävas:

om sådant påyrkas av någon som visar att han vid tiden för ansökningens ingivande ägde bättre rätt till fastigheten eller andel därav än den vilken i ärendet antagits vara ägare;

om fastigheten utgör fideikommiss eller innehaves under därmed jämförliga förhållanden samt skyddsföreskrifternas upphävande påyrkas av innehavare som icke medgivit deras meddelande och därav lider intrång vilket icke är att anse såsom oväsentligt, dock att rätt att yrka upphävande icke tillkommer innehavare av fideikommiss, där Konungen medgivit att skyddsföreskrifterna må meddelas med bindande verkan även för kommande fideikommissarier; samt

om byggnadens bevarande är ändamålslost eller medför oskäligen kostnad.

Länsstyrelsen skall bereda riksantikvariern tillfälle att yttra sig i ärendet. Avskrift av länsstyrelsens beslut skall utan dröjsmål översändas till riksantikvariern. Sedan beslutet vunnit laga kraft, skall ock inskrivningsdomaren underrättas.

10 §.

Har vid exekutiv auktion fastigheten enligt vad i 4 § andra stycket sägs sålts frigjord från den inskränkning i ägarens rätt, skyddsföreskrifterna medföra, äro dessa att anse såsom upphävda sedan auktionen vunnit laga kraft; och åligger det auktionsförrättaren att om förhållandet underrätta riksantikvariern, länsstyrelsen och inskrivningsdomaren.

11 §.

Kungl. Maj:t äger upphäva meddelade skyddsföreskrifter:

om de hindra genomförandet av stadsplan, stomplan, byggnadsplan eller utomplansbestämmelser;

om expropriation av byggnaden eller därtill hörande område beviljas;

om skyddsföreskrifterna eljest finnas hindra eller avsevärt försvåra företag av större allmän eller enskild nytta.

Om beslut som avses i denna paragraf skola riksantikvariern, länsstyrelsen och inskrivningsdomaren underrättas.

12 §.

Finnes anledning till antagande att kulturhistoriskt märklig byggnad eller därtill hörande område kommer att bliva föremål för åtgärd varigenom det kulturhistoriska värdet helt eller delvis går förlorat, äger länsstyrelsen på ansökan av riksantikvariern meddela förbud vid vite mot åtgärdens vidtagande.

*(Kungl. Maj:ts förslag:)**(Utskottets förslag:)*

Sådant förbud vare gällande högst sex månader, dock må länsstyrelsen förlänga giltighetstiden med ytterligare sex månader, om synnerliga skäl därtill äro.

Har till Konungen ingivits ansökan om tillstånd till expropriation av byggnaden eller området, äger Konungen stadga förbud som avses i första stycket att gälla till dess frågan om expropriation blivit av domstol slutligen avgjord.

13 §.

Inskrivningsdomaren har att, sedan underrättelse enligt 4, 5, 9, 10 eller 11 § inkommit till honom, ombesörja att erforderlig anteckning så snart ske kan å inskrivningsdag verkställas i in-tecknings- eller fastighetsboken.

14 §.

Överträder någon bestämmelse som avses i 3 § 1—3 eller borttager någon olovligen anslag varom i 6 § förmäles eller fördärvar någon sådant anslag, straffes med dagsböter.

15 §.

Böter och viten som ådömas enligt denna lag tillfalla kronan.

16 §.

Riksantikvariern äger påkalla handräckning hos överexekutor, där till efterlevnad av denna lag så erfordras.

I fråga om handräckning som nu sagts gälle i tillämpliga delar de bestämmelser som äro stadgade för de i 191 § utsökningslagen avsedda fall.

17 §.

Över länsstyrelsens beslut i fråga som avses i denna lag må klagan hos Konungen i vederbörande statsdepartement föras i den ordning som är stadgad för ekonomimål i allmänhet.

18 §.

Över riksantikvariens beslut i fråga som avses i denna lag må besvär anföras hos Konungen i vederbörande statsdepartement inom trettio dagar från det klaganden erhöill del av beslutet.

19 §.

Konungen äger meddela erforderliga bestämmelser angående tillämpningen av denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

B. *hemställa*, att riksdagen måtte antaga Kungl. Maj:ts i propositionen framlagda, nedan intagna förslag till

1) **L a g**

angående ändring i lagen den 22 april 1938 (nr 121) om hittegoods.

Härigenom förordnas, att 9 § lagen den 22 april 1938 om hittegoods skall erhålla följande ändrade lydelse samt att i lagen skall införas en ny paragraf, betecknad 11 §, av nedan angiven lydelse:

9 §.

Påträffas föremål, vartill ägare ej finnes, inmurat eller intimrat i hus eller nedgrävt i marken eller dolt på annat dylikt sätt, tillkomme fyndet upphittaren och husets eller markens ägare till hälften vardera, där det ej är fornfynd.

Underlåter upphittaren att tillkännagiva fyndet, straffes enligt vad i 22 kap. 8 § strafflagen stadgas.

11 §.

Om fornfynd och sjöfynd stadgas särskilt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

2) **L a g**

angående ändrad lydelse av 10 kap. 11 § och 19 kap. 1 § lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet.

Härigenom förordnas, att 10 kap. 11 § och 19 kap. 1 §¹ lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

10 KAP.

11 §.

Finnes inom skifteslaget fast fornlämning, skall, där det lämpligen kan ske, från skiftet undantagas så stort område, som tarvas för att bevara fornlämningen och bereda med hänsyn till fornlämningens art och betydelse nödigt utrymme däromkring, samt förefintligt behov av väg till fornlämningen tillgodoses genom avsättande av vägmark eller bildande av vägservitut. Innan

¹ Senaste lydelse av 19 kap. 1 § se 1941: 618.

området gränser bestämmas, skall tillfälle att yttra sig beredas riksantikvarien.

Har det område som hör till fornlämningen bestämts av länsstyrelsen, skall dess beslut lända till efterrättelse, såframt ej länsstyrelsen annorlunda förordnar.

19 KAP.

1 §.

Från fastighet — — — äga rum.

Avstyckning av — — — inom området.

Vid uppgörande av plan, varom nu sagts, skall iakttagas, att möjlighet beredes till anordnande ej mindre av lämpliga trafikleder samt öppna platser inom och utfartsvägar från det till avskiljande avsedda området än även, i den mån så prövas erforderligt, av ledningar för belysning, för tillförsel av vatten och för avlopp jämte reningsanordningar. Finnes fast fornlämning, skall därtill hörande område såvitt möjligt avsättas till öppen plats.

Finner Konungens — — — lämnar tillstånd.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

3) L a g

angående ändrad lydelse av 5 kap. 8 a § lagen den 12 maj 1917 (nr 269)
om fastighetsbildning i stad.

Härigenom förordnas, att 5 kap. 8 a §¹ lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

5 KAP.

8 a §.

Avstyckning av — — — inom området.

Vid uppgörande av plan, varom nu sagts, skall iakttagas, att möjlighet beredes till anordnande ej mindre av lämpliga trafikleder samt öppna platser inom och utfartsvägar från det till avskiljande avsedda området än även, i

¹ Senaste lydelse se 1941: 617.

den mån så provas erforderligt, av ledningar för belysning, för tillförsel av vatten och för avlopp jämte reningsanordningar. Finnes fast fornlämning, skall därtill hörande område såvitt möjligt avsättas till öppen plats.

Finner byggnadsnämnd — — — punkten sägs.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

4) Lag

om ändrad lydelse av 3 § lagen den 25 juni 1909 (nr 56 s. 1) angående naturminnesmärkens fredande.

Härigenom förordnas, att 3 § lagen den 25 juni 1909 angående naturminnesmärkens fredande skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges:

3 §.

Har ansökning — — — befallningshavande anmäla.

Kungörelse, som — — — förskottsvis erläggas.

Emot bestridande — — — såsom oväsentligt.

Underlåter rättsägare — — — ingen talan.

Bestrides ansökningen — — — ej beviljas.

Häftar fastigheten, då ansökningen ingives, på grund av inteckning eller utmätning eller enligt 11 kap. 2 § jordabalken för fordran, må, där fastigheten sedermera säljes i den ordning som om utmätt fast egendom är stadgad, innehavare av dylik fordran, i händelse hans rätt är därav beroende, påyrka, att fastigheten utbjudes frigjord från den inskränkning i ägarens rätt den begärda fridlysningen må medföra; och förfares därvid som om nämnda inskränkning utgjorde servitut, för vilket inteckning i fastigheten söktes å dagen för ansökningens ingivande. Å yrkande, som nu sagts, må ej fästas avseende, därest det ej framställts till auktionsförrättaren senast då förhandling om rättsägares anspråk och villkoren för försäljningen äger rum. Har å fordringsbeviset tecknats medgivande till fridlysningen, må sådant yrkande ej framställas av fordringsägaren.

Tillhör till — — — icke nödig.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

C. hemställa, att den i ämnet väckta motionen, i den mån den ej kan anses besvarad genom vad utskottet under A. och B. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd;

D. anmäla, att utskottet vill i samband med behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 162 med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation avgiva utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen nr 8 framlagda förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ expropriationslagen.

Stockholm den 28 april 1942.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman, Tamm, Löfvander, Olof Carlsson, Sten, Nils Elowsson, Beck-Friis** och *Näslund*;

från andra kammaren: herrar *Hage**, *Pettersson i Hällbacken**, *Hermansson, Larsson* i Östersund, *Barnekow**, *Håstad* och *Hedlund* i Rådomb.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

beträffande utskottets hemställan under A punkt 2) av herrar *Norman* och *Tamm*, vilka anfört:

Utskottets majoritet har i fråga om 6 § andra stycket i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader förordat ett tillägg av innehåll, att anslag om att byggnad åtnjuter skydd enligt lagen skall uppsättas endast i de fall, där riksan-tikvarien så föreskriver. Den angivna begränsningen av stadgandet synes oss icke vara av förhållandena påkallad. Ur fastighetsägarens synpunkt torde nämligen — därest, såsom anledning finnes att förmoda, åt ifrå-

gavarande anslag gives en värdig och i övrigt tilltalande utformning — icke vara något att erinra emot, att anslag alltid skall uppsättas, då skyddsföreskrifter meddelats. Snarare finnes anledning förmoda, att ägaren med glädje mottager ett dylikt synligt bevis på byggnadens kulturella värde. Vidare torde anslaget för framtida ägare och tillfälliga besökare kunna utgöra en nyttig erinran om det särskilda skydd, som byggnaden åtnjuter. På detta sätt kan måhända ej sällan förhindras, att skyddsföreskrifterna åsidosättas eller, om så ändock sker, att den skyldige till sitt fredande kan åberopa ovetskap om att föreskrifter av denna art utfärdats.

På grund av vad sålunda anförts få vi på denna punkt ansluta oss till det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget.